בס"ד

חיי אברהם

פרשת ויצא תש"פ

בענין "עלי יניח צדיק / לבן בן נחור"

<u>עלי יניח צדיק</u>

וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא (כ"ח י"א)

ופירש"י עשאן כמין מרזב סביב לראשו שהיה ירא מפני חיות רעות. התחילו מריבות זו עם זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקדוש ברוך הוא אבן אחת, וזהו שנאמר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו, ומקורו בחולין (צא:) בשינוי קצת.

והנה במגן אברהם (סי' מ"ב סק"ג) כתב אם נפסק רצועה של יד סמוך להקשר אסור להפוך ראש האחר למעלה ולעשות בו קשר של יד והחתיכה שהיה בו הקשר יקשור למטה דמורידו מקדושתו כיון שהיה בו הקשר והיו"ד, ועתה יעשה בו כריכת האצבעות, והקשר והיו"ד מקודש יותר מכריכות הרצועה על ידו.

ובאליה רבה כתב בשם זקינו דלעולם מותר להפוך רצועה של תפילין וליתן הקצה שלמטה למעלה בבתים (ושלמעלה למטה), והביא בשם זקינו ראיה לזה מפירש"י הנ"ל, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו כו' עשאן הקדוש ברוך הוא אבן אחת, והא עדיין הקנאה לאיזה צד יונח האבן, אלא שאין קפידא בזה, עכ"ד. הרי דלא היתה קנאה בין האבנים כיון דנבלעו להיות אבן אחת, ולא טענו האבנים על צד שלי יניח צדיק, כמו כן יש לומר דהכל רצועה אחת היא, וליכא משום הורדה בקדושה אם מהפכין הרצועה בקצה שלמעלה למטה[1].

ולכאורה יש ליישב שיטת המג"א מהשגת האליה רבה באופן פשוט ע"פ דברי המהרש"א בחולין שם, שכתב דכולן נבלעו באותה אבן אחת שלמטה כדי שיניח ראשו על כולן, עכ"ד, וא"כ אין מקום לקנאה לאיזה צד יונח האבן, דהא כמו שלפני שנבלעו ביחד כל אבן טען עלי יניח צדיק ולא מצינו שבכל אבן היה מריבה בשני הצדדים של אותו אבן באיזה צד של האבן יניח צדיק, אלא כיון דהניח ראשו על אותו אבן הרי זה נקרא שמניח ראשו עליו, ה"נ אחרי שנבלעו

---

[1] והכוונה בקושית הא"ר "לאיזה צד יונח האבן", היינו באיזה צד של האבן הגדולה יניח ראשו אם בצד מזרח או מערב, יע' בזה בפנים בסמוך, דאי נימא דכוונתו להקשות דעדיין יש קנאה לאיזה צד יונח האבן למעלה או למטה, בזה היה שייך להקשות גם בלי דברי המדרש שעשאן הקב"ה אבן אחת, דעל כל אבן ואבן יש הטענה הזאת, דהצד שלמטה יכול לטעון עלי יניח צדיק לצד של למעלה, ושפיר היה אפשר להוכיח כדבריו דבחפצא א' ליכא משום הורדה בקדושה מזה לחוד, אלא ודאי דאין מקום לטענה זו, וכוונתו להקשות כנ"ל, ופשוט.

להיות אבן אחת כל המקום למריבה הוא רק אם נימא דהניח ראשו על צד זה של האבן ולא בצד הסמוך לו, אבל אם נימא דנבלעו באותה אבן ממש, שוב זה נקרא שהניח ראשו על כל האבן, ואין מקום הסמוך לו, ואין מקום לקנאה, ומיושב בפשיטות.

ושו"ר שכעי"ז דחה הראיה בשערי תשובה (סי' מ"ב) וז"ל, דכיון דמעשה נסים היו שמא לא היה בדרך דבקות זה בזה כי אם נעשה גוש אחד בלול מכולם, אך בלא"ה אין ראיה מדברי אגדה וכו' עכ"ל. והיינו דס"ל דרק שייך קנאה באיזה צד מונח ראשו על האבן אם האבנים נעשו אבן אחת בדרך דבקות שכל אבן נתקיים צורתו ואינו בלול לגמרי, דבכה"ג עדיין כל אבן יכול לטעון עלי יניח צדיק, אבל אם נעשו כל האבנים בלולים זה בזה, אין עוד קנאה בין האבנים כיון דנעשו אבן אחת ממש (אפי' אם הוא עדיין אבן בגודל של י"ב אבנים), ובכל מקום באבן יש בה מקצת מכל האבנים.

ומלישנא דגמ' בחולין "וכולן נבלעו באחד" מוכח כדבריו דלא היה בדרך דבקות לבד אלא שנבללו לאבן א' (או נבלעו ממש לגודל של אבן א' וכדברי המהרש"א לעיל). ואדרבה, לכאורה ליכא צד לומר כדס"ל מעיקרא שרק היה בדרך דבקות זה בזה. ובעיקר תירוץ השערי תשובה הנ"ל, ודאי יש מקום לומר דעדיין יש קנאה בכל חלק של האבן הגדול על איזה צד יניח ראשו, דאפילו אם נבללו כל האבנים לאבן א', וכל חלק של האבן הגדול בלול מכל האבנים שהיו מראש, מ"מ באבן החדשה עדיין יש מקום קנאה בכל מקום שלא מתחת ראשו, ולכן נראה דמיושב טפי ע"ד המהרש"א דנבלעו ממש לאבן א' בגודל של אבן א'.

בספר ליקוטי יהודה תירץ בשם האמרי האמת דמסתמא אם יש התחברות ואחדות, אז אין קנאה ושנאה, שכולם בדעה אחת, יניח באיזה מקום שירצה[2].

וראיתי בספר אמונת ישראל (סי' מ"א) שדחה ראיית האליה רבה, דרק איכא קנאה היכא שבורר באבן זה יותר מזה, אבל כשנהיה אבן אחת הרי מה ששוכב כאן אין זה ראיה שרוצה בחלק אבן זה יותר מזה, אלא ששם הוא מקום השכיבה (ואם יזוז בשנתו הרי ישכב גם על הצד שלא נשכב בתחילה), וא"כ אין קנאה בין האבנים, משא"כ ברצועה שאם מהפכן הרי מוריד הקדושה מחלק הרצועה שהיה בצורת יו"ד והפכו לרצועה שכורך סביבות היד שהוא בפחות קדושה.

ובאילת השחר עה"ת יישב דעת המג"א מהשגת האליה רבה בדרך נפלא, שהקשה דהנה לאבנים אין דעת, וע"כ המריבה היתה בין השרים שלהם, והביא בשם האריז"ל בספר שער הגלגולים (הקדמה אות כ"ה) דלכל אבן יש שר בפני עצמו, וכששני אבנים מתחברים יחד מתבטל שר אחד ונגמר תפקידו. (ויע"ש בשער הגלגולים שכתוב באופ"א קצת, ויש לדון, יע"ש).

---

[2] וע"ע מש"כ בטעם ודעת עה"ת. ועוד מפרשים עפ"ז הפסוק (כ"ח כ"ב) והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים, שהרי החורבן בא מחמת שנאת חנם, ובנין בא ע"י אחדות, וכשיהיו בנ"י באחדות כאבן אחת בלי קנאה אז יהיה "בית אלקים".

[וראה בגור אריה כאן שהקשה כנ"ל מה ריב היה לאבנים שאין בהם דעת, יע"ש שכ' דברים עמוקים בזה. ובצידה לדרך כאן ג"כ הקשה כנ"ל, ותי' ע"פ מש"כ בס' העיקרים (מאמר רביעי פכ"ב) גבי תוצא הארץ נפש חיה וכיו"ב, דאין הציווי אל החומר אלא אל המניע שיכין החומר, והוא בעל שכל בלי ספק, עכ"ד, וכנ"ל].

ומעתה אתי שפיר כפשוטו, דלעולם גם בחפצא אחת איכא משום הורדה מקדושה כיון דשייך טפי קדושה בצד אחד מהשני, ושאני הכא גבי האבנים דלא היה קנאה לאיזה צד יונח האבן כיון דכל הקנאה היה בין השרים של האבנים, והרגע שנתחברו להיות אבן אחת ובטל השר של האבן ההוא, ממילא הפסיק המריבה כיון דמעתה היה רק שר א' לכולם, וליכא נפקא מינה היכן יניח יעקב את ראשו.

וַיֹּאמֶר לָהֶם הֲיְדַעְתֶּם אֶת לָבָן בֶּן נָחוֹר וַיֹּאמְרוּ יְדָעְנוּ (כ''ט ה')

הקשו המפרשים במה ששאל יעקב מאנשי חרן אם הכירו את לבן, אמאי קרא לו בשם לבן בן נחור אבי אביו ולא לבן בן בתואל אביו.

וכתב הרמב"ן דלבן היה ניכר וידוע בשם אבי אביו, כי הוא נכבד יותר מאביו, ויתכן שהיה בתואל אדם פחות מעלה, ולא ירצה לבן שייחסו אותו האנשים רק לאבי אביו, וכ"כ בעוד ראשונים. ובחזקוני כתב כיון דכבר מת בתואל ולא היה ידוע באותו מקום והיו מכנים על שם נחור זקנו שהיה איש ידוע. ויש מפרשים[3] על שם שהעיר נקראת על שם נחור כדכתיב (כ"ד י') ויקח העבד עשרה גמלים כו' וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור. ובס' רזא דמאיר כתב לתרץ דיעקב לא רצה להזכיר שם אבי אמו בתואל משום דאסור להזכיר שם אביו, ובני בנים כבנים, ולכן הזכיר רק שם דאבי אבי אמו[4].

ובכלי יקר ביאר דיעקב לא שאלם אם הם מכירין את לבן או לא, כי חשב פשיטא שאנשי מקומו מכירין אותו, אך ששאלם על מעשיו ועל יחוס שלו. כי על מעשיו שאל אם הוא מתיחס אחר נחור שהיה איש תם וישר, או אחר אביו בתואל הרמאי, ואמר הידעתם את לבן אם הוא בן נחור דומה לו בתולדה, ויאמרו ידענו כי הוא בן נחור מתיחס אחריו ודומה לו במעשיו. ועל יחוס שלו שאל אם הוא נולד מנחור אחי אברהם כי אולי אמו יולדתו מאיש אחר, ורצה לידע אם לא יצא שם רע על אמו כמו שיצא על בתואל שבעל כל הבתולות, וחשש שמא גם אשתו זנתה עד שנולד לבן מאיש אחר ואינו מתיחס אחר נחור, והשיבו ידענו שהוא בן נחור בבירור כי לא נשמע על אמו שום שמץ פסול.

---

[3] יע' במושב זקנים ופענח רזא.

[4] ובענין חיוב כבוד אבי אמו פליגי בזה המפרשים, דעת הרמ"א (שו"ת סי' קי"ח) ועוד דחייב בכבודו וא"ש כאן, ודעת הגר"א (יו"ד סי' ר"מ סקל"ד) ועוד דליכא חיוב. וגם בחיוב כבוד אבי זקינו פליגי בחיוב כבודו, יע' בשבות יעקב (ח"ב סי' צ"ד) ובמנחת אלעזר (ח"ג סי' ל"ג) דחייב בכבודו, ובזרע אמת (יו"ד ח"ב סי' קמ"ח) ליכא חיוב כבוד. וא"כ צ"ל דהך תי' א"ש דוקא בדעת הרמ"א וזרע אמת. וגם רק לדעת הר"מ (הל' ממרים פ"ו) דאיכא חיוב בכבוד אביו רשע.

והנה מצינו בתרומת הדשן (סימן כ"א) בשאלה אם מומר שעודנו עומד ברשעו האיך קורין לבנו לעלות לתורה. וכתב דיראה דיקראו בשם אבי אביו והביא ראיה מהא דכתיב הידעתם את לבן בן נחור, ונפסק ברמ"א (או"ח סי' קל"ט ס"ג[5]). (ובפרי מגדים שם כתב דאם אביו ואבי אביו מומרים, י"ל דאין לקרותו בשם אבי אביו, דבני בנים כבנים לא למעלה מזה, יע"ש[6]). הרי דס"ל להתרומת הדשן דמכאן ראיה דשפיר קורין על שם אבי אביו[7].

וכתב במגן גבורים שם (שלטי גבורים) דלפי דברי הרמב"ן כאן דלבן היה ניכר וידוע בשם אבי אביו, כי הוא נכבד יותר מאביו ולכן יחסו אחר שמו, ליכא ראיה מכאן לאביו מומר שקורין לבנו לעלות לתורה בשם אבי אביו בכל מקום. אבל באמת אכתי איכא ראיה דכל שאי אפשר לייחסו אחר אביו מייחסין אותו אחר אבי אביו ונקרא בנו, וכמש"כ הרמב"ן דלפי שהיה בתואל פחות המעלה לא רצה לבן שייחסו אותו אחריו רק לאבי אביו, עכת"ד.

והנה כתיב בסוף פרשת וירא (כ"ב כ'-כ"א) הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור אחיך, את עוץ בכורו ואת בוז אחיו ואת קמואל אבי אדם. ואיתא במדרש רבה (נ"ז ד') ר' יהושע בן לוי אמר הוא לבן הוא קמואל, ולמה נקרא שמו קמואל שקם כנגד אומתו של קל[8]. ובביאור מהרי"פ שם כתב דלפי שלא נזכר שם לבן בתולדות נחור ומצינו בכתוב הידעתם את לבן בן נחור, הוצרך לומר שלבן הוא קמואל אבי ארם, ועל שם שקם כנגד אומתו של קל כדכתיב ארמי אבד אבי יע"ש. ולפי"ז אתי שפיר הכתוב כפשוטו, דלבן הוא בן נחור ממש ולא בן בנו, וגם נדחה הראיה של התרומת הדשן מכאן דקורין לבן שאביו מומר לעלות לתורה על שם אבי אביו, דהא כאן רק הוי בנו ולא בן בנו.

לע"נ חוה פאשע בת צבי הירש

אשמח לקבל תרומות והערות: אברהם הבר, דוא"ל: chayeiavraham@gmail.com

---

[5] וע"ע בשו"ת הרמ"א (סי' מ"א).

[6] וכ"כ בשו"ת מהר"ם פדוואה (סי' פ"ז).

[7] וגם בר' בחיי כאן שכתב דבני בנים הרי הם כבנים. וע"ע בגליון הש"ס יבמות (סב:).

[8] והובא בדעת זקנים מבעלי התוס' ר"פ שמות. והלא דבר הוא, דבהך קרא הידעתם את לבן בן נחור שרוב המפרשים טרחו ליישב אמאי קרא לו בן נחור ולא בן בתואל אביו לא העיר בזה כלל בדעת זקנים (ובמדרש), וניחא לשיטתם דבאמת נחור הוי אביו של לבן.